

**HET GEZICHT VAN
JAN KLAASSEN
*HIJ LACHT ZICH EEN BULT***

Tekst: Hetty Paërl © (1985)
Realisatie: Otto van der Mieden © (2011)
Copyright: Poppenspe(e)lmuseum ©
Pdf: pag. 12 t/m 16

Gedigitaliseerde versie van oorspronkelijke publicatie.
Het boekje en de Duitse uitgave
**DAS GESICHT VON
JAN KLAASSEN
*ER KRIEGT VOR LAUTER
LACHEN EINEN BUCKEL***
zijn in onze museumwinkel
verkrijgbaar.

Poppenspe(e)lmuseum

Kerkweg 38 8193 KL Vorchten

Telefoon: +31(0)578 - 63 13 29/56 02 39 Fax: 0578 - 56 06 21

info@poppenspeelmuseum.nl

www.poppenspeelmuseum.nl www.gebengenvannederland.nl/poppenspel2 www.poppenspeelmuseumbibliotheek.nl

www.poppenspeelmuseum.nl/onderwijs www.poppenspel.info

HET MONSTER

Het monster was nu eens een draak, dan weer een krokodil. Eén speler noemde hem „de grote zeekakelobbes”. Met opengesperde muil zit hij achter Jan Klaassen aan om hem te verslinden. Zijn kaken klapperen! Als hij toehapt, steekt Jan zijn stok gauw dwars in de bek, zodat het monster zijn kaken niet meer kan sluiten.

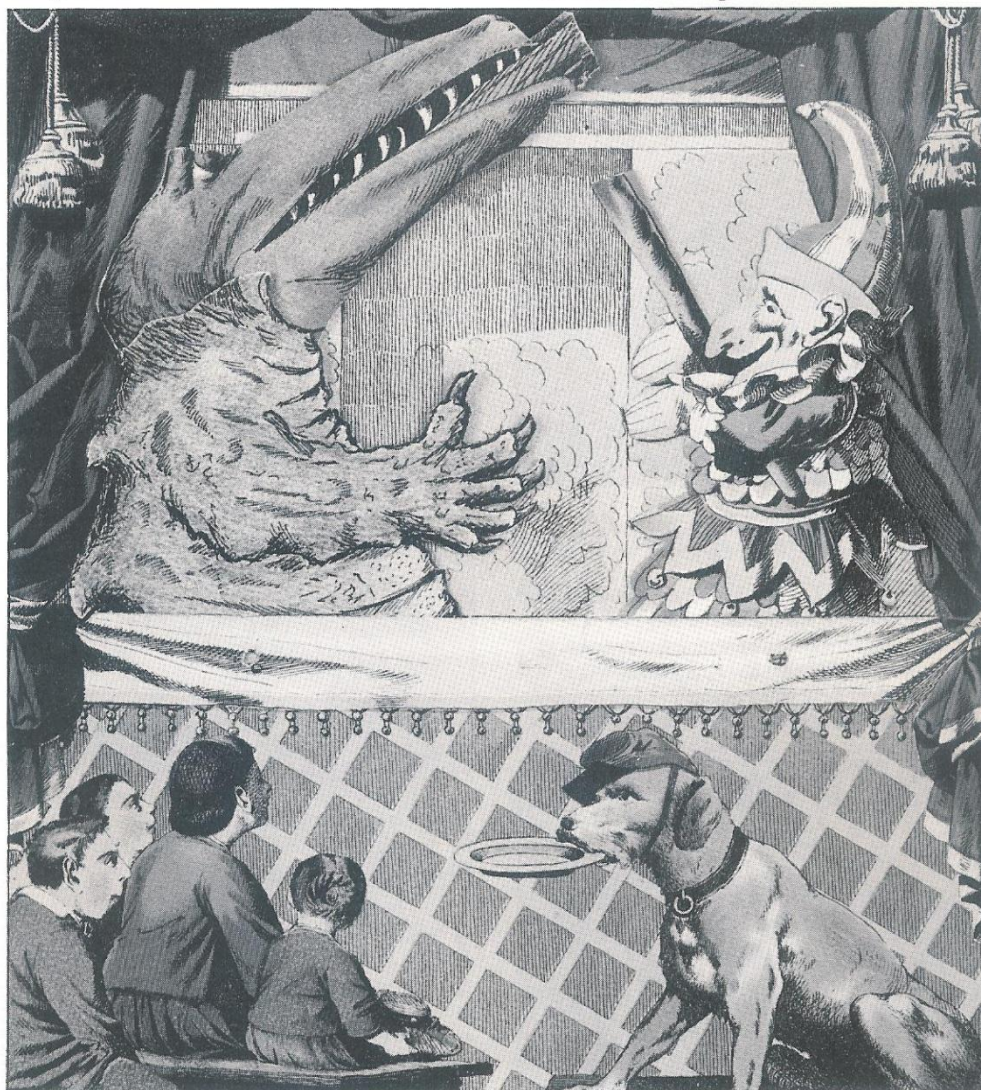
DE TOESCHOUWERS

De toeschouwers worden altijd bij het spel betrokken. Jan Klaassen keuvelt wat met ze als hij op de rand van de poppenkast zit. Hij laat ze Katrijn roepen of hij vraagt of ze hem waarschuwen als er gevaar dreigt. Heel vroeger stonden er misschien wel meer

volwassenen voor de kast dan kinderen. Er werden toen dikwijls politieke grappen gemaakt, zoals over Jan de Witt. De taal was volks. Er zaten ondeugende opmerkingen en minder nette woorden in. Later werd het Jan Klaassenspel vooral voor kinderen.

DIEREN

Om het publiek te lokken hadden sommige poppenspelers een aangeklede aap. Of een afgerichte hond. Als Jan Klaassen zong, hield hij midden in het liedje even op en zei tegen het dier: „Sing nou es mee”. En dan blafte de hond de baspartij. In Engeland was er altijd een scène met een levende hond. Hij heette Toby. Op de speelplank vocht hij met Punch. Ook in andere landen had een levend dier vaak deel aan het spel. In Frankrijk was het gewoonlijk een kat, in Oostenrijk een konijn, in Tsjecho-Slowakije een cavia en in de Duitse stad Hamburg een duif.

HEEREKRINTJES

De poppenkast was een vermaak voor arme mensen. De rijken hadden het marionettentheater. Dat werd als kunstzinniger beschouwd. Er waren poppenspelers die met hun marionetten op bruiloften en partijen optraden. Of ter opluistering van verjaarspartijtjes voor kinderen. Vooraf werd een afspraak gemaakt over de prijs. De speler vroeg of hij zijn voorstelling in gewone of salontaal moest doen. Dat laatste was wat duurder. Maar dan werden Jan Klaassens vloeken ook afgezwakt tot **gommeniekes**, **heerekrintjes**, **sapperdekriek** of **slaperdemallemosterdpot**.

CONCURRENTIE VAN DE CINEMA

Euwenlang heeft het volkspoppentheater eengebloeid. De spelers vonden er een broodwinning in. Tot de film opkwam. Dat was nieuw, dat wilden de mensen zien. Levensgroot verschenen de helden op het witte doek. Daar konden de Jan Klaassenspelers niet tegen concurreren. De een na de ander pakte zijn boeltje bij elkaar om er voorgoed mee op te houden. Slechts enkelen hielden stand.

KUNST

Dat betekende nog niet dat het met het poppenspel zelf was gedaan. Er kwamen alleen maar veranderingen. Het poppenspel groeide uit tot een theaterkunst, die door kunstenaars werd beoefend. Dat begon kort na 1900. Tegenwoordig worden er overal in het land voorstellingen van poppentheater gegeven: in schouwburgen, verenigingsgebouwen, scholen en in de openlucht. Voor kinderen, maar ook voor volwassenen. Tal van Nederlandse poppenspelers treden geregeld op in het buitenland.

EEN JAN KLAASSEN DIE NIET SLAAT EN VLOEKT

En Jan Klaassen, hoe stond het daarmee nu hij bijna helemaal van de straat was verdwenen? Wel, de kinderen hadden hem als speelgoed. In hoeveel huizen en scholen was er niet een poppenkast. En altijd was er wel een volwassene – een familielid of een onderwijzer – die Jan Klaassen en Katrijn ter hand nam om iets voor de kinderen op te voeren. Maar wat?

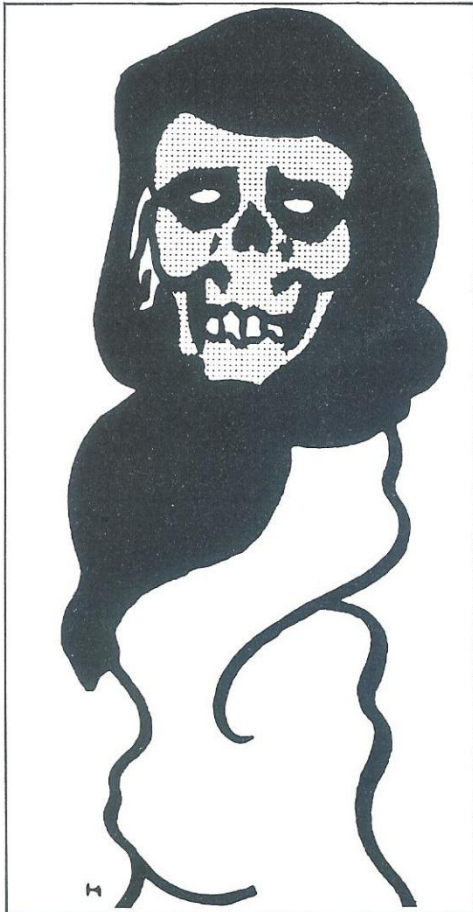

De spelletjes van de straatpoppenkast vonden ze te grof. Al dat slaan en schelden, dat kwam niet te pas. Jan Klaassen mocht wel een ondeugende jongen zijn, maar het spel moest een moraal hebben. Ze bedachten zelf stukjes en er verschenen ook boekjes met teksten, zoals „Hoe Jan Klaassen de zieke koning beter maakte”. Op het laatst was het zó, dat de meeste kinderen de kunstjes van Jan met het galgje, het verdwijnkistje en de duivel niet eens meer kenden.

DE WERKLOOSHEID IS EEN LANGHALS

De figuren van het Jan Klaassenspel zijn ook voor politiek poppenspel gebruikt. Meer nog dan in het volkspoppentheater lieten Jan en Katrijn daarin hun kritiek horen. Zoals in de poppenkast van de bekende politieke tekenaar **Albert Hahn** in de jaren 1911-1914. Bij hem stelde de pop met de lange hals de werkloosheid voor. Er heerste bittere

armoede. Ook bij Jan en Katrijn. De Dood kwam bij het wiegje om hun kindje te halen. Jan bezweert de Dood om voorbij te gaan. Hij wenst dat hun kleintje een blijde toekomst heeft.

ERE WIE ERE TOEKOMT

Verschillende malen heeft Jan Klaassen zich met zijn dronkemans-neus in een echte schouwburg gewaagd. En had hij daar soms niet het recht toe? Is hij niet van een oud geslacht? En heeft hij zijn bespeler niet precies laten weten wat je wel en niet met een pop kunt doen? Enkele hedendaagse kunstenaars hebben hem de eer toegezwaid die hem toekomt.

In twee nummers van **Figurentheater Triangel** laat de poppenspeler **Henk Boerwinkel** zien hoe de speler en zijn pop niet

zonder elkaar kunnen. In het eerste nummer probeert de marionet Pulcinella omhoog te klimmen langs de draden waaraan hij hangt. Op zoek naar zijn maker. In het andere

probeert Pulcinella zich van zijn draden los te rukken. De speler van zijn kant trekt terug. Pulcinella verliest. Maar als hij valt, hangt ook de hand van de speler slap omlaag. De poppenspeler **Feike Boschma** heeft in zijn voorstelling „De rode sjaal” een robuust nummer van Jan Klaassen en de Dood. Een kleine, smalle poppenkast staat op het toneel. Alles aan en in de kast is gehavend. Alsof het leven er overheen is gegaan. Het rauwe leven van alledag, de strijd om het bestaan, net als bij de straat-poppenspelers. Ruig, primitief en naïef is het volkspoppenspel. En tegelijk van een grote schoonheid. Dat heeft Feike Boschma met dit nummer uitgedrukt.

DE LAATSTE „VOLKSE” JAN KLAASSENSPELERS

Jan Klaassen heeft de slechte tijden overleefd. Dankzij degenen die hem overeind hebben gehouden: de spelers-familie **Hofman** uit Utrecht, **Gerard Remmerts** met zijn vrouw uit Rotterdam en **Daan Kersbergen** uit Amsterdam. De laatste stamde nog uit een Italiaanse poppenspelers-familie die in 1830 naar Nederland was gekomen, de **Cabalzi's**. Hun standplaats was de Dam, in het hart van de hoofdstad. Dertig jaar lang heeft ook Daan Kersbergen, bijgestaan door zijn vrouw Coby, daar gespeeld. In 1984 is hij overleden. Maar wat is de Dam zonder poppenkast? Kersbergen heeft zijn ervaring en zijn standplaats doorgegeven aan nieuwe spelers, aan Muziekpoppentheater **Pantijn**.

MUZIEKPOPPEN-THEATER PANTIJN

Tromgeroffel, accordeon-muziek en gezang klinken op voor de poppenkast van Pantijn op de Dam. Pantijn, dat is poppenspeler **Wim Kerkhove** en muzikant-componist **Klaas Bakker**.

Zij verkozen het de rijke Jan Klaassen-traditie voort te zetten. De strijd van Jan Klaassen, zeggen zij, is een strijd van alle tijden. Tegen huissjmelkerij (de huisbaas), dom gezag (de agent), militarisme (de generaal), het kwaad (de duivel) en de dood. Vroeger was het Jan Klaassenspel een spiegel van het leven van alledag.

Dat is het nu nog steeds: de zoon van Jan Klaassen is een punker, die in een kraakpand woont. En het wapen van de generaal is de bom. Hij vliegt op zijn eigen moordtuig de dood tegemoet. Amsterdam is een smeltkroes van vele volkeren van de wereld. In de

poppenkast van de Dam vierden **Karagöz** uit Turkije en **mevrouw Pengel** uit Suriname een feest, samen met alle mensen uit de buurt. Ieder draagt op zijn eigen manier bij aan het festijn. Op zijn Turks of op zijn Surinaams of op zijn Hollands. Katrijntje heeft het feest georganiseerd. Want Katrijn denkt over de dingen na.

De muziek speelt een belangrijke rol bij Pantijn en – reuze eer – deze wordt speciaal voor Jan Klaassen gecomponeerd. In sommige stukken ondersteunt een klein ensemble het gezang van Jan Klaassen. Er worden volksliedjes en moderne muziek ten gehore gebracht.

HERLEVING

Jan Klaassen uit Nederland, Guignol uit Frankrijk, de poesjellen uit België en nog vele andere eeuwenoude kluchtfiguren van het poppentheater, ze zijn om de dooie dood niet dood. Er zijn opnieuw spelers, jonge en oude, die hem frisse adem inblazen.

EN DAN NOG...

Dit boekje is een uitgave van het **Poppenspelmuseum** te Vorchten. Het museum is gevestigd in een omgebouwd boerenhuis. Het is prachtig gelegen te midden van weilanden en vlakbij de IJssel. Je vindt er een grote, bonte verzameling poppen, wajangfiguren, papierentheaters, allerlei snuisterijen, honderden oude prenten en meer dan 1000 affiches. Al deze voorwerpen zijn verzameld door poppenspeler **Otto van der Mieden**. Hij snuffelde in winkeltjes met oude boeken en op vlooienmarkten in binnen- en buitenland. Alles is opgesteld in zes vertrekken op de begane grond. In 1983 werd het een echt, officieel museum. Er hoort ook een Poppenspelbibliotheek bij met om en nabij de 2000 boeken. En verder het poppentheater van Otto van der Mieden. Dit wordt **Theatertje Thuis** genoemd, want de poppenspeler woont bij zijn theater en zijn museum. Het is echt een oostelijk kunstbedrijf in de achtertuin van het westen.

Informatieve boeken over poppenspel

Paërl, Hetty, Schimmenspel en het spelen met schaduwen. Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1979. ISBN 90 284 139 8.

Paërl, Hetty, Poppenspel. Zelf maken en spelen. (Huis theaters met hand- en vingerpoppen, marionetten en papieren figuren). Amsterdam, Wereldbibliotheek, 1982. ISBN 90 284 1470 3.

Paërl, Hetty, Jan Klaassen is in 't land. Amsterdam, Pantijn, 1983.

Paërl, Hetty, en Felicia van Deth. De Theaterpop. En iets van zijn geschiedenis. Weesp, Heureka, 1981. ISBN 90 6262 241 0.

Vorst, Marie-José van, en Otto van der Mieden. Poppen-Spelen. Lesbrief I. Voor de begeleider. (Speeltechnieken, de kast, decors en belichting).

Poppen-Speler. Lesbrief II. Voor de leerlingen. (Poppentheater, poppenspeler, het beroep).

Poppen-Theater. Lesbrief III. Voor de leerlingen. (De geschiedenis, de diverse poppenspelvormen).

Poppen-Spel. Lesbrief IV. Voor de leerlingen. (Zelf een poppenspel maken).

Vorchten, Poppenspelmuseum, 1985.

